

Н. Н. Пойда-Носик,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, ДВНЗ "УжНУ", м. Ужгород
П. П. Гаврилко,
к. е. н., доцент, директор ДВНЗ "УНЦ КНТЕУ", м. Ужгород
С. Ю. Гозда,
магістрант кафедри фінансів, ДВНЗ "УжНУ", м. Ужгород

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СКЛАДАННЯ ЗВІТНОСТІ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено методи складання звітності про рух грошових коштів, проведено їх порівняльний аналіз, розкрито особливості внесених змін у зміст форми №3 "Звіт про рух грошових коштів", акцентовано на ролі показника чистого грошового потоку для забезпечення ліквідності і фінансової рівноваги підприємства.

This article explores methods of reporting cash flows, carried out their comparative analysis. The peculiarities of changes in the content of the form number 3 "Statement of Cash Flows" is considered. It is pointed out the role of net cash flow for providing liquidity and financial balance of an enterprise.

Ключові слова: звіт про рух грошових коштів, прямий і непрямий методи складання звітності, операційний грошовий потік, інвестиційний та фінансовий грошові потоки, чистий грошовий потік.

Key words: statement of cash flows, direct and indirect methods of reporting, operating cash flow, investing and financing cash flows, net cash flow.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах поглиблення ринкових реформ в економіці України особливого значення набувають питання забезпечення життєдіяльності підприємств. Процес одержання грошових надходжень і здійснення грошових виплат (формування вхідних і вихідних грошових потоків) є передумовою безперервного та стабільного функціонування підприємства.

Основним документом, з якого фінансовий менеджер отримує інформацію про надходження і видатки грошових коштів підприємства, є звіт про рух грошових коштів. Необхідність складання звіту про рух грошових коштів пояснюється тим, що користувачі звітності повинні мати інформацію не лише про зміни в складі майна підприємства і джерел його формування, доходів і витрат, а й про грошові надходження та виплати, які здійснювалися протягом звітного періоду. Фінансові аналітики, співробітники фінансових та контролінгових служб підприємств повинні вміти читати відповідні форми звітності з тим, щоб робити правильні висновки про нинішній та потенційний фінансовий стан підприємства.

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується зміною податкового законодавства, зміною підходів до формування інформаційних показників у фінансовій звітності підприємств, що спричиняє різні неоднозначності у застосуванні методів фінансового аналізу. У зв'язку з цим виникає необхідність удосконалення методичного забезпечення аналізу грошових потоків з метою підвищення якості управління ними як важливим внутрішнім джерелом фінансування діяльності підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні засади формування та руху грошових потоків викладені у працях зарубіжних вчених: М. Бертонеша,

Ю. Брігхема, Л. Гапенські, Р. Найта, М. Поукока, Д. Хана, Дж. К. Ван Хорна, В. Балабанова, О. Горбунова, В. Дудкіна, В. Ковальова, М. Крейніної, В. Леонтева, Е. Сорокіної, Н. Хахонової. Значний внесок у сучасну теорію та практику управління грошовими потоками зробили вітчизняні вчені: І. Бланк, М. Білик, Г. Кірейцев, Л. Лігоненко, Г. Ситник, А. Поддєрьогін, В. Савчук, О. Терещенко та інші.

Не зменшуючи практичної значимості проведених досліджень, варто відмітити, що сучасною науковою школою ще не сформовано єдиної теоретичної бази, яка охоплювала б увесь комплекс питань управління грошовими потоками підприємства. Зокрема, питання дослідження методів складання звітності про рух грошових коштів у практиці вітчизняних підприємств висвітлені недостатньо повно.

Мета статті — дослідити існуючі методи складання звітності про рух грошових коштів та розкрити їх роль як джерела інформаційного забезпечення для оцінки фінансової рівноваги підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Як справедливо зазначають Н.В.Марчак і К.О.Каменєва, грошові кошти є одним із видів ресурсів, за допомогою яких здійснюються комунікаційні зв'язки підприємства з юридичними і фізичними особами; без цього ресурсу неможливий обмін продукцією, роботами чи послугами між покупцями та продавцями [1, с.50]. Тому перед підприємством постає завдання ідентифікувати операції та види діяльності, які можуть позитивно чи негативно вплинути на обсяг і напрям грошових потоків. Це завдання вирішується шляхом складання звітної форми № 3 "Звіт про рух грошових коштів". Зміст і форма звіту про рух грошових коштів та загальні вимоги до розкриття його статей визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 4.

Вітчизняний звіт про рух грошових коштів є еквівалент-

том звіту про Cash-flow, який складають підприємства відповідно до вимог IAS-7 (міжнародні стандарти бухгалтерського обліку), та GAAP (набір принципів бухгалтерського обліку, за якими складають фінансову звітність підприємства США). Сам показник Cash-flow почав використовуватися в 50-х роках XX століття американськими аналітиками при аналізі цінних паперів та звітності підприємств. У різних країнах спостерігалися спроби перекласти термін Cash-flow (рух коштів) іншою, ніж англійська, мовою, однак, врешті-решт, у більшості розвинутих країн відмовилися від власної версії Cash-flow і використовують у звітності при розрахунках в економічній літературі саме англійський варіант. У вітчизняній літературі досить часто при характеристиці Cash-flow вживається термін "грошовий потік", "чистий грошовий потік", що, на нашу думку, є не досить вдалою версією. Вживання терміну Cash-flow є виправданим у контексті переходу вітчизняних підприємств на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності.

Згідно ПСБО 4 [2], метою складання звіту про рух грошових коштів є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період. У звіті відображаються такі види діяльності [3, с. 395]:

- поточна — містить господарські операції, що впливають на розмір прибутку підприємства. Це виплати і надходження коштів за реалізовану продукцію, за відсотки за виданими і отриманими кредитами, виплати заробітної плати, сплата податків, вирахування з оплати праці, відрахування у відповідні позабюджетні фонди, виплати в бюджет за різними видами податків;

- інвестиційна — містить операції з придбання і реалізації основних засобів, цінних паперів, видачі й одержання позик, що погашаються;

- фінансова — включає операції з випуску і продажу акцій, одержання короткострокових і довгострокових кредитів, а також виплати акціонерам дивідендів, викуп і перепродаж акцій. У зарубіжній літературі цей вид коштів характеризується як грошові потоки від активів.

Таким чином, на основі інформації, яка міститься у звіті, можна дійти висновків про: чистий рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності; суми надходжень і видатків, що виникають у результаті цих видів діяльності; величину інвестиційних вкладень підприємства у звітному періоді та рівень їх фінансування за рахунок внутрішніх фінансових джерел; обсяг фінансових ресурсів, які підприємство залучило із зовнішніх джерел; зміну ліквідних засобів протягом звітного періоду [4, с. 188]. Основним результативним показником, який визначається в звіті, є чистий грошовий потік, який, по суті, являє собою чистий залишок грошей від перевищення надходження коштів над їх витрачанням, тобто різницю між вхідними і вихідними грошовими потоками.

Якщо користуватися терміном Cash-flow, то чистий рух грошових коштів у результаті операційної діяльності прийнято позначати як операційний Cash-flow, чистий рух коштів від інвестиційної діяльності — як інвестиційний Cash-flow. Різниця між вхідними та вихідними потоками в рамках фінансової діяльності (у вузькому розумінні) — Cash-flow від фінансової діяльності.

Основою розрахунку загального Cash-flow є операційний Cash-flow, який характеризує величину чистих грошових потоків, що утворюються в результаті операційної діяльності, тобто частину виручки від реалізації, яка залишається в розпорядженні підприємства в певному періоді після здійснення всіх грошових видатків операційного характеру. Цей показник можна розглядати як критерій оцінки внутрішнього потенціалу фінансування підприємства. Достатній розмір операційного Cash-flow створює сприятливі передумови

для залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел. Наявність операційного Cash-flow характеризує здатність підприємства фінансувати інвестиції за рахунок внутрішніх фінансових джерел, погашати фінансову заборгованість та виплачувати дивіденди [4, с. 181].

Відповідно до міжнародних стандартів обліку і практичного досвіду з підготовки звітності про рух грошових коштів використовуються два методи — прямий і непрямий. Ці методи розрізняються між собою повнотою уявлення даних про грошові потоки підприємства, початковою інформацією для розробки звітності та іншими параметрами.

Відмінності отриманих результатів розрахунку грошових потоків прямим і непрямим методами відносяться лише до операційної діяльності підприємства. По операційній діяльності базовим елементом розрахунку чистого грошового потоку підприємства за прямим методом виступає чистий дохід від реалізації продукції, а за непрямим — отриманий у звітному періоді чистий прибуток або ж прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, що в подальших розрахунках підлягає коригуванню. Вибір того чи іншого базового елемента залежить від зацікавленості фінансового менеджера у тому чи іншому рівні деталізації отримуваної інформації про рух грошових коштів на підприємстві.

Прямий метод розрахунку використовується, як правило, під час внутрішнього аналізу в рамках фінансового контролю для оцінки впливу руху грошових коштів на нинішню та потенційну ліквідність підприємства. За зовнішнього аналізу визначити чистий рух грошових коштів прямим методом неможливо за браком необхідної інформації, зокрема щодо грошових видатків підприємства на придбання сировини, матеріалів, на утримання персоналу тощо. Саме тому при оцінці кредитоспроможності чи інвестиційної привабливості підприємства використовується непрямий метод розрахунку Cash-flow, за якого використовується інформація, що міститься в офіційній звітності. [4, с. 183].

При зверненні до прямого методу розрахунку грошових потоків використовуються безпосередньо дані бухгалтерського обліку, що характеризують усі види надходжень і витрачання грошових коштів. Різниця між ними являє собою чистий грошовий потік. Цей метод застосовується для розрахунку чистого руху коштів як для операційної діяльності, так й інших видів господарської діяльності (фінансової та інвестиційної), а також по підприємству в цілому.

Аналіз грошових коштів прямим методом дозволяє оцінити ліквідність підприємства, оскільки детально розкриває рух грошових коштів на рахунках і дає можливість робити оперативні висновки відносно достатності коштів для сплати по рахунках поточних зобов'язань, а також про можливість здійснення інвестиційної діяльності. В той же час цей метод має суттєвий недолік, оскільки він не розкриває взаємозв'язок одержаного фінансового результату і зміни величини грошових коштів на рахунках підприємства. Тому необхідно з'ясувати причину можливих розбіжностей. З цієї метою проводиться аналіз руху грошових коштів непрямим методом [5, с. 80].

Непрямий метод полягає в перегрупованні і коригуванні даних балансу і звіту про фінансові результати з метою перерахунку фінансових потоків в грошові потоки за звітний період [6, с. 193]. Метод передбачає проведення коригування абсолютної величини прибутку підприємства до оподаткування на статті витрат, які не призводять до грошових видатків чи надходжень у рамках операційної діяльності суб'єкта господарювання (амортизація; забезпечення, нереалізовані курсові різниці, збиток чи прибуток від неопераційної діяльності, нараховані проценти за користування позичками). При складанні звіту виключаються також такі негрошові операції, як отримання активів шляхом фінансової оренди, бартерні операції, придбання активів шляхом емісії акцій тощо.

Таблиця 1. Методика розрахунку операційного грошового потоку (Cash-Flow) на основі непрямого методу

Стаття	Коригування
1. Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	+
2. Амортизація необоротних активів	+
3. Зміна суми забезпечень:	
Приріст	+
Зменшення	-
4. Фінансовий результат від нереалізованих курсових різниць:	
Прибуток	-
Збиток	+
5. Фінансовий результат від неопераційної діяльності:	
Прибуток	-
Збиток	+
6. Нараховані відсотки за кредити	+
7. Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	
8. Зміна суми оборотних активів:	
Приріст	-
Зменшення	+
9. Зміна суми витрат майбутніх періодів:	
Приріст	-
Зменшення	+
10. Зміна суми поточних зобов'язань:	
Приріст	+
Зменшення	-
11. Зміна суми доходів майбутніх періодів:	
Приріст	+
Зменшення	-
12. Сплата відсотків за позиками	-
13. Сплата податку на прибуток	-
14. Чистий грошовий потік від операційної діяльності	

В Україні до 2010 року діяла версія П(С)БО 4, затверджена наказом Мінфіну від 31.03.1999 р. №87. Ця версія передбачала застосування непрямого методу для визначення показників руху грошових коштів у результаті операційної діяльності та прямого методу для визначення показників руху грошових коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності. Непрямий метод використовував готові показники звіту про фінансовий стан підприємства (баланс — ф. № 1) та Звіту про фінансові результати (ф. № 2) для безпосереднього заповнення рядків Звіту про рух грошових коштів (ф. № 3) або через визначення з них різниць для заповнення окремих рядків, і лише незначна кількість рядків потребувала вибірок з даних синтетичного або аналітичного обліку.

Методика розрахунку операційного грошового потоку на основі непрямого методу відповідно до версії П(С)БО 4, яка діяла до 2010 року, наведена в табл. 1.

Вихідним показником у звіті є прибуток від звичайної діяльності до оподаткування (табл. 1), який коригується (збільшується або зменшується) на відповідні статті. Коригування зі знаком "+" означає, що даний показник збільшує прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, а знак "-" — що наявність даного показника призводить до зменшення коригованого прибутку.

Ефективність непрямого методу складання звітності у вітчизняній практиці не була доведена. Запровадження нових та зміна чинних положень (стандартів) бухгалтерського обліку призводили до зростання кількості рядків у звіті, які потребували вибірок з даних синтетичного та (або) аналітичного обліку. Це ускладнювало застосування непрямого методу і нівелювало його вигоди. Тому виникла необхідність зміни форми звітності та методики розрахунку чистого грошового потоку. У зв'язку з цим наказом Міністерства

фінансів України від 10 червня 2010 р. № 382 [7] були внесені зміни у зміст і форму звіту про рух грошових коштів.

Слід прийняти до уваги, що Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 7 також рекомендує використовувати саме прямий метод (оскільки він дає змогу забезпечити більшу інформаційну прозорість і можливість використання елементів такого розрахунку для потреб фінансового моделювання [8, с. 69]).

Зміни, внесені наказом Мінфіну № 382, суттєво вплинули на порядок визначення чистого грошового потоку від операційної діяльності. В основу було покладено використання прямого методу розрахунку. Зміна методу потребувала змін показників розділу першого Звіту про рух грошових коштів (ф. № 3), але це забезпечило скорочення форми з чотирьох граф до двох і кількості показників у цьому звіті на 20%. При цьому збережено коди більшості рядків розділу першого та всіх рядків розділів другого і третього цього звіту [9].

Застосування прямого методу складання звіту про рух грошових коштів базується на безпосередньому використанні даних з реєстрів бухгалтерського обліку щодо дебетових або кредитових оборотів грошових коштів (рахунки 30 "Каса" і 31 "Рахунки в банках") за звітний період у кореспонденції з рахунками бухгалтерського обліку операцій, активів або зобов'язань.

Внутрішні зміни у складі коштів (з каси у банк, з поточного рахунку в банку на депозитний, акредитивний рахунок і рахунок лімітованих чекових книжок і навпаки) до вищезазначеного звіту не включаються.

Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності визначається за сумою надходжень від операційної діяльності та сумою витрачання на операційну діяльність грошових коштів за даними записів їх руху на рахунках бухгалтерського обліку.

Так, за даними звіту про рух грошових коштів до складу надходжень від операційної діяльності належать:

1) надходження від реалізації продукції — за цією статтею відображаються грошові надходження від основної діяльності, тобто від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору тощо);

2) надходження від цільового фінансування — за цією статтею відображаються одержані для здійснення видатків на операційну діяльність підприємства інші асигнування з бюджету і кошти цільового фінансування від інших осіб (включаючи благодійників);

3) інші надходження — за цією статтею відображаються надходження від реалізації оборотних активів, включаючи іноземну валюту, надходження від діяльності обслуговуючих господарств, від операційної оренди активів тощо.

Витрачання коштів у результаті операційної діяльності пов'язане з оплатою: коштів постачальникам і підрядникам за одержані товарно-матеріальні цінності, прийняті роботи і надані послуги; заробітної плати, допомоги, винагород працівникам; витрат на відрядження; зобов'язань з податку на додану вартість; відрахувань на соціальні заходи; зобов'язань з інших податків і зборів; інші витрати.

Чистим надходженням грошових коштів визнається перевищення суми надходжень грошових коштів над сумою їх видатків у звітному році. Чистим видатком (як від'ємна величина наводиться у дужках) грошових коштів вважається перевищення суми видатків грошових коштів над сумою їх надходження за звітний рік.

Що стосується фінансової та інвестиційної діяльності, то дані про рух грошових коштів також визначаються вибіркою даних про їх витрачання і надходження безпосередньо за оборотами на рахунках у реєстрах бухгалтерського обліку грошових коштів.

Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяль-

ності. Інвестиційний Cash-flow визначається на основі аналізу змін у статтях розділу балансу "Необоротні активи" та статті "Поточні фінансові інвестиції" як різниця між вхідними та вихідними грошовими потоками за цими статтями.

Вхідні грошові потоки в результаті інвестиційної діяльності формуються з таких складових:

- грошові надходження від реалізації фінансових інвестицій — суми, які надійшли на підприємство від продажу акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток у капіталі інших підприємств;

- надходження грошових коштів від продажу основних засобів, нематеріальних активів, дочірніх підприємств та інших господарських надходжень;

- надходження грошових коштів у вигляді процентів за аванси грошовими коштами та позичками, наданими іншим сторонам за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери, за використання переданих у фінансову оренду необоротних активів тощо;

- вирахувані з операційного Cash-flow доходи у вигляді дивідендів;

- надходження грошових коштів від повернення авансів (крім авансів, пов'язаних з операційною діяльністю) і позичок, наданих іншим сторонам;

- надходження грошових коштів від ф'ючерсних, форвардних контрактів, опціонів тощо.

Операційний Cash-flow та загальну суму грошових надходжень у рамках інвестиційної діяльності часто розглядають як внутрішнє джерело фінансування підприємства.

До вихідних грошових потоків у рамках інвестиційної діяльності належать такі:

- виплати грошових коштів для придбання акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток участі у спільних підприємствах;

- грошові виплати, спрямовані на придбання основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів (крім фінансових інвестицій); визначається як різниця між первісною вартістю основних засобів на початок і кінець періоду, збільшена на вартість реалізованих необоротних активів;

- грошові кошти, сплачені за придбані дочірні підприємства та інші господарські одиниці (за вирахуванням грошових коштів, придбаних у складі майнового комплексу);

- аванси (крім пов'язаних з операційною діяльністю) і позички грошовими коштами, надані іншим сторонам (крім авансів і позичок фінансових установ);

- виплати грошових коштів за ф'ючерсними, форвардними контрактами, опціонами тощо (за винятком випадків, коли такі контракти укладаються для операційної діяльності підприємства або виплати класифікуються як фінансова діяльність).

Рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності визначається на основі оцінки змін у статтях балансу за розділом "Власний капітал" і статтях, пов'язаних з фінансовою діяльністю, у розділах балансу "Забезпечення наступних витрат і платежів", "Довгострокові зобов'язання" і "Поточні зобов'язання" ("Короткострокові кредити банків" і "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями", "Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками" тощо).

До вхідних грошових потоків у результаті фінансової діяльності підприємства належать такі:

- надходження грошових коштів від розміщення акцій та інших операцій, що призводять до збільшення власного капіталу на основі залучення зовнішніх джерел (у балансі, як правило, відображається за статтями "Статутний капітал" і "Додатковий вкладений капітал");

- надходження грошових коштів у результаті утворення боргових зобов'язань (позичок, векселів, облігацій, а та-

кож інших видів коротко- і довгострокових зобов'язань, не пов'язаних з операційною діяльністю).

Вихідні грошові потоки у рамках фінансової діяльності формуються з таких складових: виплати грошових коштів для погашення отриманих позичок; сплачені грошовими коштами дивіденди; грошові видатки, спрямовані на викуп раніше випущених акцій підприємства; виплати грошових коштів орендодавцям для погашення заборгованості за фінансовою орендою та іншими платежами, пов'язаними з фінансовою діяльністю.

Чистий Cash-flow (рух грошових коштів) по підприємству в цілому за звітний період розраховується як арифметична сума Cash-flow від усіх видів діяльності. Він дорівнюватиме приросту грошових коштів та їх еквівалентів за означений період. Якщо звіт про рух грошових коштів складено правильно, то, додавши до залишку грошових коштів підприємства на початок періоду чистий рух коштів у результаті всіх видів діяльності за звітний період, отримаємо залишок грошових коштів на кінець періоду, який відображається в балансі підприємства.

ВИСНОВКИ

Отже, складання звіту про рух грошових коштів з відповідними аналітичними висновками є, по суті, аналізом руху грошових потоків на підприємстві. За допомогою інформації, відображеної у звіті, керівництво підприємства може контролювати поточну платоспроможність підприємства, приймати оперативні рішення по її стабілізації, оцінювати можливість здійснення додаткових інвестицій.

На основі даних звіту можна робити висновки про стан ліквідності підприємства, його спроможність до фінансування за рахунок внутрішніх джерел та в цілому про результативність фінансово-господарської діяльності. Більше того, на основі аналізу динаміки грошових потоків та їх збалансованості в окремі періоди можна також робити висновки про фінансову стійкість і фінансову рівновагу підприємства загалом.

Література:

1. Марчак Н.В. Проблеми формування інформації про стан рахунків підприємства та рух грошових коштів / Н.В.Марчак, К.О.Каменєва // ВІСНИК Донецького університету економіки та права. — 2010. — № 2. — С.48—53.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 "Звіт про рух грошових коштів", затверджене наказом Міністерства України від 31.03.1999 р. №87 зі змінами від 10.06.2010 № 382.
3. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент: підручник. — Київ: Центр навчальної літератури, 2006. — 520 с.
4. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с.
5. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / За ред. проф. Г.Г. Кірейцева. — Київ: ЦУЛ, 2002. — 496 с.
6. Гончаров А.Б. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. — Х.: ВД "Інжек", 2003. — 240 с.
7. Про затвердження Змін до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 4 "Звіт про рух грошових коштів": Наказ Міністерства фінансів України від 10.06.2010 р. №382. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Фінансовий менеджмент: підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. — К.: КНЕУ, 2005. — 536 с.
9. Пархоменко В. Удосконалення звіту про рух грошових коштів [Електронний ресурс] // Вісник податкової служби України. — 2010. — № 26 (липень). — Режим доступу: http://consultant.parus.ua/_advice_view.asp?rnх=06

Стаття надійшла до редакції 26.01.2012 р.